

LIHA

Sisukord	
I osa. Sissejuhatus	2
II osa. Huvi loomine	4
Mäng "Mis on liha?"	4
Arengukompass "Mis on liha ümber?"	6
Lihabaromeeter "Nõustun – ei nõustu"	8
III osa. Süvenemine	10
Viktoriin "Mis on hamburgeri taga?"	10
Infograafik "1 kg liha"	14
Rollimäng "Kinnisvaratehing"	16
Meediamäng "GMO uudised"	18
Jutusaade "Väiketalunikud vs suurtootjad"	20
IV osa. Tegutse	22
V osa. Lisainformatsioon	26

I OSA

Sissejuhatus

Kasvav maailma rahvastik vajab rohkem toitu ja sööb üha rohkem liha. Odava liha tootmine vajab suures hulgas loomasööta ning see omakorda nõuab palju maad ja vett. Lisaks tekitab lihatootmine suures koguses süsihappegaasi, veekogude reostust ja looduse mitmekesisuse vähenemist. Taimse toiduga oleks võimalik toita rohkem inimesi kui lihaga, kuid lihatootmine on endiselt paljude inimeste põhiline töö. Näiteks mitmes arengumaas saavad naised oma sissetuleku tänu lehma, kana või kitse omamisele.

Põllumaa kasutamine karjakasvatuseks

Veise-, sea- või linnukasvatus vajab palju maad – mitte ainult ruumi loomade jaoks, vaid ka põllumaad loomasööda kasvatamiseks. Maailmas kasutatakse peaaegu kolmandik 14 miljardist hektarist haritud maast loomasööda kasvatamiseks ning kolmveerand kogu viljasaagist kasutatakse ühel või teisel viisil loomasöödaks. Loomakasvatus hõivab kogu põllumajandusmaast 70 protsenti.

Ühe sealihakilo tootmiseks on vaja rohkem kui neli kilogrammi vilja, millega saaks toita ka inimesi. Aastal 2050 elab maailmas hinnanguliselt umbes 9 miljardit inimest. Kui meie toitumisharjumused ei muutu, tarbib keskmine rikkam Lääne riigi elanik 2050. aastal 89 kilo liha aastas, areneva riigi elanik 37 kilo. Uurijate järgi pole selline toitumine keskkonna ja kliima suhtes jätkusuutlik. Kui liha valides eelistame veise- ja sealihaga asemel kana ja kala, siis on meie lihatarbimise keskkonnamõjud oluliselt väiksemad. Linnuliha tarbimine on Maailma põllumajandusorganisatsiooni statistika järgi järjest populaarsem ja võib lähimatel aastatel olla enim tarbitud liha.

Keskkonnamõju

Kuna tänapäeval on loomasööda tootmine üha enam eraldunud ülejäänud lihatootmisest, sõltub see sõnniku asemel kunstlikest väetistest ja putukamürkidest, mis soodustavad mulla viljakuse vähenemist, aga ka terviseriske, mida seostatakse väetistes ja putukamürkides kasutatavate kemikaalidega. Loomasööda väetatakse tavaliselt lämmastikväetistega. Viimased tekitavad suurel hulgal kasvuhoonegaaside emissioone, mis muudavad meie kliimat. Liha oleks uuringute järgi vaja süüa umbes poole vähem, et selliseid kliimamõjusid vähendada.

Maailm vajab mitmekesisest looduskeskkonda, mis oleks kirju erinevatest taime- ja loomaliikidest. Üks suurematest ohtudest maailma looduse mitmekesisusele on põllumajanduse ja karjamaade laienemine senipuutumatusesse ümbruskondadesse. Üle maailma hävitatakse sel moel haruldasi ressursse: vihmametsasid, karjamaid, veekogudeäärseid alasid. Loomakasvatus on habraste ökosüsteemide pinnase ning veekogud üle koormanud võõrliikide, kemikaalide ning toitainetega.

Suurenenud kemikaalide ning toitainete hulk loomakasvatusest ning loomasööda tootmisest on üle maailma esile kutsunud nn surmatsoonide tekke rannikuäärsetesse vetesse. Surmatsoone leidub Mehhiko lahes, Läänemeres, Kaspia meres, Vietnami idakaldal ning Ameerika Ühendriikide läänekaldal. Surmatsoonis on rannäärse merevees kõrge fosfori- ning lämmastikutase, mis on tekkinud põllumajandustootmise ja loomakasvatuse tõttu merre voolanud ainete mõjul. Ülearused toitained tekitavad vetikate, bakterite ning meretaimede vohamise. Sellised aeroobsed organismid kasutavad ära kogu hapniku merevees, mistõttu on tulemuseks surmatsoon, mis mereelustikule eluks sobilik ei ole.

Geneetiliselt muundatud kultuurid, antibiootikumid ning putukamürgid

Kui väikesel territooriumil hoitakse korraga palju loomi, on haigestumisrisk alati suur. Seetõttu manustatakse kasvatatavatele loomadele antibiootikume, et haigestumist ennetada. Loomadele antakse tavaliselt sarnaseid antibiootikume, mis inimestelegi – tulemuseks on bakterite muteerumine ning antibiootikumide suhtes resistentseks muutumine. Need bakterid võivad seejärel sattuda liha süües ka meie kehasse ning antibiootikumid siis enam ei toimi, sest bakterid on nende suhtes vastupanuvõimelised.

Laiulatuslik tööstuslik lihatootmine vajab loomasööda kasvatamiseks intensiivset põllumajandust. Olgugi, et loomasööt erinevais maailma paigus varieerub, on sojanõudlus alates 1980. aastast kolmekordistunud. Intensiivne põllumajandus ühe kultuuri kasvatamisel vajab väetist ning taimemürke umbrohu tõrjumiseks. Ainult geneetiliselt muundatud organismid suudavad taluda taimemürke ning seetõttu neid hiigelfarmides kasvatataksegi.

Kohalike turgude kadumine

Lihatootmist kontrollivad üha enam suured rahvusvahelised ettevõtted, mis tõrjuvad turult väiketootjad. Brasiilia veiseliha tootja JBS SA on hetkel maailma suurim lihatootja, kes omab mitmeid lihatootjaid Ameerika Ühendriikides, Austraalias ning Euroopas. Ettevõtte on võimeline tapma päevas üle maailma 85 000 veist, 70 000 siga ning 12 miljonit lindu.

Lihatootmise intensiivistumine ning korporatsioonide tekkimine on ohuks väiketootjatele, kes lihtsalt ei ole võimelised suurte rahvusvaheliste korporatsioonide hindadega võistlema. Laiulatuslik intensiivne lihatootmine sõltub loomasöödaks kasutatava teravilja madalast hinnast, mis kõigub palju ning millega ka spekulieritakse. Teravilja hind ei mõjuta mitte ainult suuri lihatootjaid, vaid ka miljonite talupidajate heaolu, kelle jaoks teravili on toidulaua olulisim osa.

Ületootmine ning masstootetud liha odav eksport on ohuks paljude riikide kohalikele turgudele. Maailmas kogub populaarsust kanaliha – näiteks Euroopa tarbijad eelistavad kanarinda tiibadele, mistõttu tekib suur kanatiibade ülejääk. Need leiavad tee Aafrika turule, kus kohalikel kanakasvatajatel ei ole mingit võimalust odava importlihaga konkureerida (lisainfoks vaata Maailmakooli filmikogust filmi Kanahullus).

II OSA

Huvi loomine

Mäng "Mis on liha?"

ÜLEVAADE

Ülesanne tutvustab teemat, ärgitades osalejaid mõtlema erinevatele lihatüüpidele, -roogadele ning toitumisharjumustele.

EESMÄRGID

- uurida erinevaid lihatüüpe
- arutleda erinevate toitumisharjumuste sotsiaalsete ning kultuuriliste mõõtmete üle

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
1 tund, võib jagada kaheks osaks	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- paberist kaardid (A5 või väiksemad)
- värvilised kleebised
- markerid

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Varusta end vajalike vahenditega.

JUHISED

1. Jaga osalejad kahte väiksemasse rühma ning igale rühmale komplekt tühje kaarte ning markerid. Palu mõlemal rühmal ükshaaval paberitele kirjutada nii palju erinevaid lihatüüpe või -roogi, kui meelde tuleb. Selleks tegevuseks on aega 5 minutit. Ajurünnakust võib teha ka võistluse kahe rühma vahel, nii et need, kes rohkem märksõnu välja mõtlevad, saavad tasustatud auhinnaga.
2. Koguge kõik kaardid kokku ning organiseerige need koos põrandal või seinal tüüpide kaupa. Heitke pilk kõikidele kaartidele. Seejärel palu osalejatel välja tuua, millised on teie piirkonnas kõige traditsioonilisemad road ning märgistage need kleebistega. Vajadusel arutlege, milline on traditsiooniline ja milline mitte.
3. Jaga osalejad taas väiksematesse rühmadesse ning palu mõelda, kuidas on meie toitumisharjumused aastate jooksul muutunud. Inspiratsiooniks võib püüda meenutada, milliseid roogi valmistasid vanavanemad või sõbrad ja perekond varem ning mida süüakse nüüd. Mis on muutunud? Palu rühmadel arutleda toitumisharjumuste muutuste üle seoses:
 - a. **toidu ja liha sotsiaalse mõõtmega** – kas nädalavahetusesti on traditsioonilisi perekondlikke söögikordi? Kuidas on lugu vanavanematega? Kuidas ning millal liha süüakse (üksi, kiirtoiduna, igapäevaselt, perekondliku õhtusöögina)?
 - b. **liha kultuurilise mõõtmega** – millised liharoad on läbi aegade olnud traditsioonilised (rahvuslikud)? Kuidas on lugu praegu?
 - c. **viisiga, mil liha süüakse** – kõik looma erinevad osad, nii et midagi üle ei jää; ainult kanarind või -koivad?

Sõltuvalt sellest, kui palju on aega ja valmisolekut süveneda, võid valida 1–3 teemat.

4. Kui rühmadel on 15 minutit aruteluks aega olnud, arutlege kõik koos muutuste üle toitumisharjumustes. **Mis on muutunud? Kas muutus on toimunud paremuse poole? Miks (mitte)?**

II OSA

Huvi loomine

Arengukompass “Mis on liha ümber?”

ÜLEVAADE

Ülesandega on võimalik uurida, millised teemad liha, selle tootmise ning tarbimisega seotud on, analüüsid erinevaid mõõtmeid – keskkondlikku, majanduslikku, sotsiaalset, otsustusvõimelist.

EESMÄRGID

- uurida liha ümbritsevat konteksti
- teadvustada erinevaid mõõtmeid seoses liha tootmise ning tarbimisega

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
1 tund	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- mitu lehte suurt paberit (vähemalt A3)
- koopiaid arengukompassist
- markerid
- pildid lihast

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista ette nii mitu pilti lihast, kui on väiksemaid rühmi: trüki välja valik interneti otsingumootori tulemusest, lõika pildid välja supermarketi lendlehel, ajakirjadest või kuulutustest. Valmista ette sama palju koopiaid **arengukompassist**.

JUHISED

1. Jaga osalejad väiksemateks rühmadeks (ühes rühmas 4–5 inimest) ning igale rühmale suur paber ning pilt lihast, paludes neil see asetada oma paberi keskele.
2. Palu rühmadel mõelda koos lihale – kust see tuleb, mida loomadele söödetakse, mis on liha roll kogukonnas? Palu rühmadel oma ideed märksõnadena mõttekaardi tehnikas (ingl k *mindmapping*) kirja panna. Jäta tegevuseks aega 10 minutit. **Millised teemad lihaga seostuvad?**
3. Pärast kiiret tagasisidet rühmadelt kirjepandu kohta jaga igale rühmale uus paber ning arengukompass. Palu neil joonistada paberile suur kompass ning asetada pilt lihast taas keskele. Palu rühmadel mõelda kompassi erinevate suundadega seotud küsimusi, kasutades eelmises etapis tehtud tööd. Proovige leida iga suuna alla võrdne arv küsimusi. Jäta tegevuseks aega 15 minutit.
4. Palu rühmadel oma tulemusi esitleda. **Mis meeldis kõige rohkem? Mis oli kõige keerulisem? Kas oli midagi, millele nad varem mõelnud ei olnud?**

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kas oli keeruline leida kõikidesse kategooriatesse küsimusi?
- Kas oled kunagi mõelnud erinevatele mõõtmetele seoses lihaga? Milline oli Sinu jaoks kõige huvitavam?
- Kas arvad, et tarbijad on liharooga süües kõikidest mõõtmetest teadlikud?
- Kuidas saaksime leida vastused kõikidele kirjepandud küsimustele?

IDEID JUHENDAJALE

- Võib-olla on rühmadel kompassiga töötades esimese küsimuse väljamõtlemise juures Sinu abi tarvis. Julgusta osalejaid mõtlema lihtsatele, aga ka trikiga küsimustele ning tuleta meelde, et see pole oluline, kas nad vastust teavad või ei.

ARENGUKOMPASS

Otsustusvõim

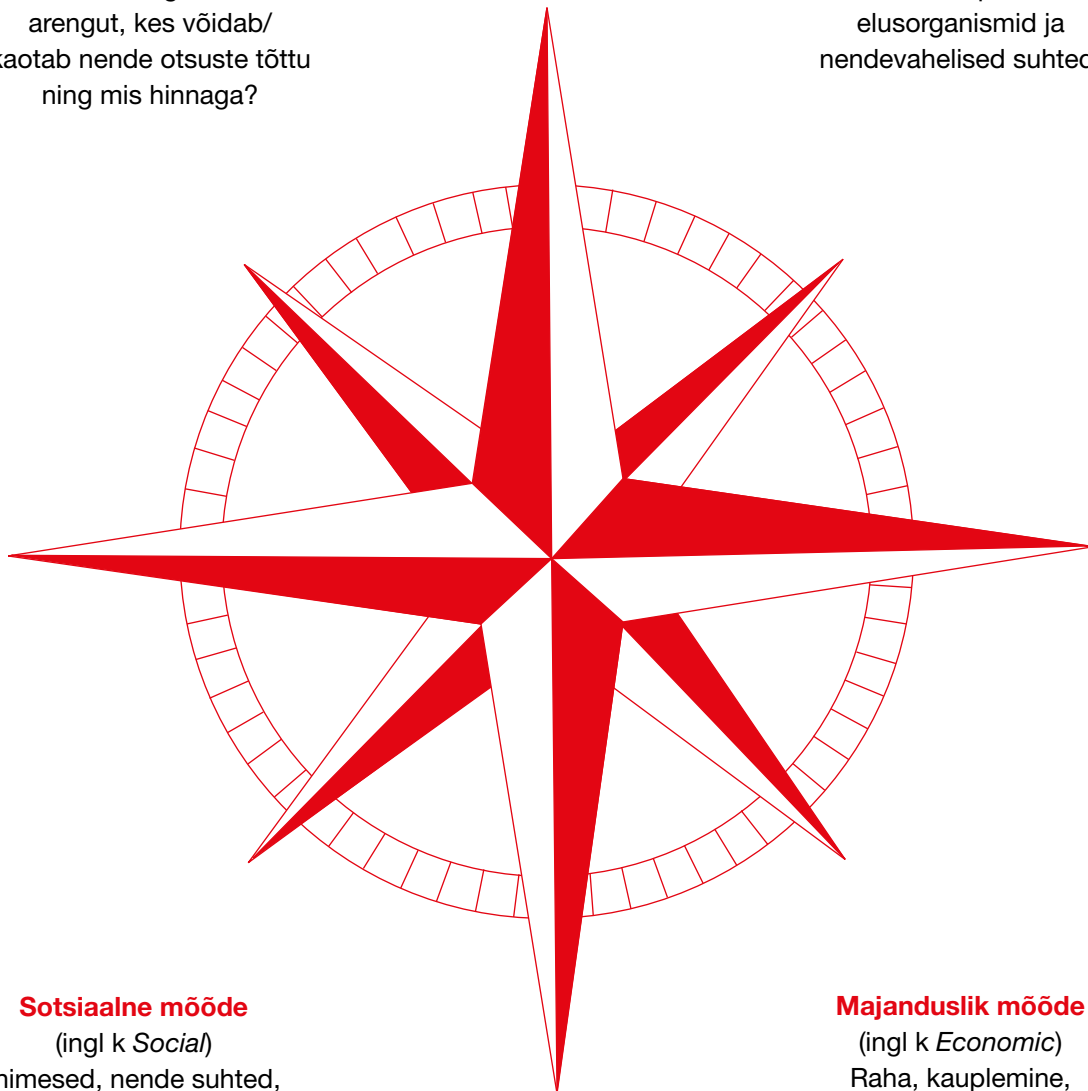
(ingl k *Who decides?*)

Kellel on võim langetada otsuseid ning suunata arengut, kes võidab/kaotab nende otsuste tõttu ning mis hinnaga?

Keskkond

(ingl k *Natural*)

Keskkond – energia, õhk, vesi, pinnas, elusorganismid ja nendevahelised suhted.

Sotsiaalne mõõde

(ingl k *Social*)

Inimesed, nende suhted, traditsioonid, kultuur ja eluviis. Kuidas mõjutab sotsiaalseid suhteid sugu, rass, puue, klass, vanus jne.

Majanduslik mõõde

(ingl k *Economic*)

Raha, kauplemine, majanduslik abi, omandus, ost, müük.

II OSA

Huvi loomine

Lihabaromeeter “Nõustun – ei nõustu”

ÜLEVAADE

Ülesanne võimaldab osalejatel kujundada oma seisukohti seoses erinevate lihateemaliste väidetega, leides endale koha kujuteldaval joonel vastavalt sellele, mil määral väitega nõustutakse. Seisukoha poolt või vastu argumenteerimiseks on võimalus osaleda arutelus.

EESMÄRGID

- teadvustada isiklikke seisukohti ning arusaami liha tootmise ning tarbimisega kaasnevast
- osaleda energilises, kuid struktureeritud arutus erinevate lihaga seotud teemade üle

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
20 minutit	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- nimekiri väidetega
- suured sildid kirjaga “Nõustun” ja “Ei nõustu”

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Aseta paberilehed ruumi erinevatesse nurkadesse nii, et nende vahel oleks piisavalt ruumi. Valmista ette nimekiri väidetega, et seda oleks lihtne ette lugeda. Väited võib ka osalejatele lugemiseks suurelt välja trükkida.

JUHISED

1. Palu osalejatel seista **lihabaromeetril** – kujuteldaval joonel “nõustun” – “ei nõustu” vahel, vastavalt oma seisukohale kuulnud väite suhtes.

Toonita, et ülesanne ei seisne küsimusele õige vastuse teadmises, vaid arutus erinevate arvamuste üle, millele eelneb erinevate arvamuste kaardistamine.

Loe väited ükshaaval valjult ette:

- a. Liha on tänapäeval pigem odav, ja see on positiivne.
- b. Loomasööda (nt soja) masstootmine on hea ärivõimalus.
- c. Olulisem on osta kohalikku liha kui mahetoodetud liha.
- d. Olen õnnelik, süües kliima päästmise nimel vähem liha.
- e. Mulle meeldib süüa regulaarselt sama tüüpi liha.
- f. See, kuidas lihakarja söödetakse, mind ei puuduta.

2. Kui kõik on koha leidnud, palu kuni kolmel vabatahtlikul kummaltki poolelt oma seisukohta jagada ning julgusta osalejaid arutelule.

3. Peale mõne arvamuse jagamist ning arutelu anna osalejatele võimalus soovi korral oma seisukohta kuulnud argumentide põhjal muuta. Seejärel korralda protsessi, kuni kõik väited on ammendunud.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Ülesande eesmärgiks oli julgustada arutelu turvalises ning kontrollitud ruumis. Alusta lühikest arutelu küsimustega:

- Kas oli lihtne baromeetril seisukohta võtta? Millal oli ja millal mitte?
- Kas oli lihtne oma seisukohta muuta? Mis aitas veenda?
- Kui arutelu pani mõtlema millegi üle, millele varem palju mõelnud polnud, siis millele?

IDEID JUHENDAJALE

- Kui kõik osalejad seisavad ühel pool, palu ühel vabatahtlikul esitada vastupidist vaadet – kuidas seda sõnastada?
- Millised võiksid olla argumendid? Tuleta osalejatele meelde, et neil on üksteise argumente kuulates vaba voli oma seisukohta muuta.

III OSA

Süvenemine

Viktoriin "Mis on hamburgeri taga?"

ÜLEVAADE

Ülesande käigus on osalejatel võimalus osaleda meeskondadena viktoriinis, avastades liha tootmise ning tarbimisega seotud asjaolusid.

EESMÄRGID

- suhestuda lihaäri seotud asjaoludega
- suhestuda nende asjaolude keskkonna-, sotsiaalse ning majandusliku mõjuga

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
30 minutit	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- küsimustelehed
- juhendajale vastusteht

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista ette niipalju **küsimustelehti** kui on osalejaid (meeskonna peale piisab ühest) ning veendu, et **vastusteht** on käepärast.

JUHISED

1. Jaga osalejad kolme kuni nelja liikmelisteks rühmadeks ning igale rühmale leht küsimustega. Jäta küsimustele vastamiseks aega 10 minutit.
2. Kui kõik on vastamise lõpetanud, tee teatavaks õiged vastused, paludes peale iga ette loetud küsimust mõnel rühmal oma vastusevarianti jagada. Võitjad võib autustada väikese auhinnaga.
3. Palu osalejatel uue informatsiooni üle järele mõelda ning arutlege lihaga seostuvate keskkondlike, sotsiaalsete ning majanduslike asjaolude üle.

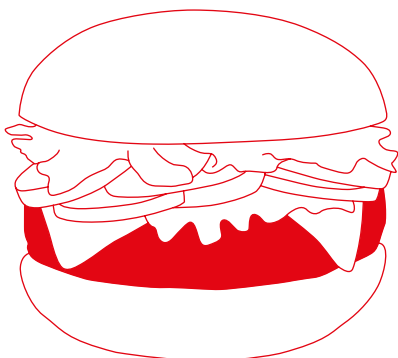
ARUTELU JA TAGASISIDE

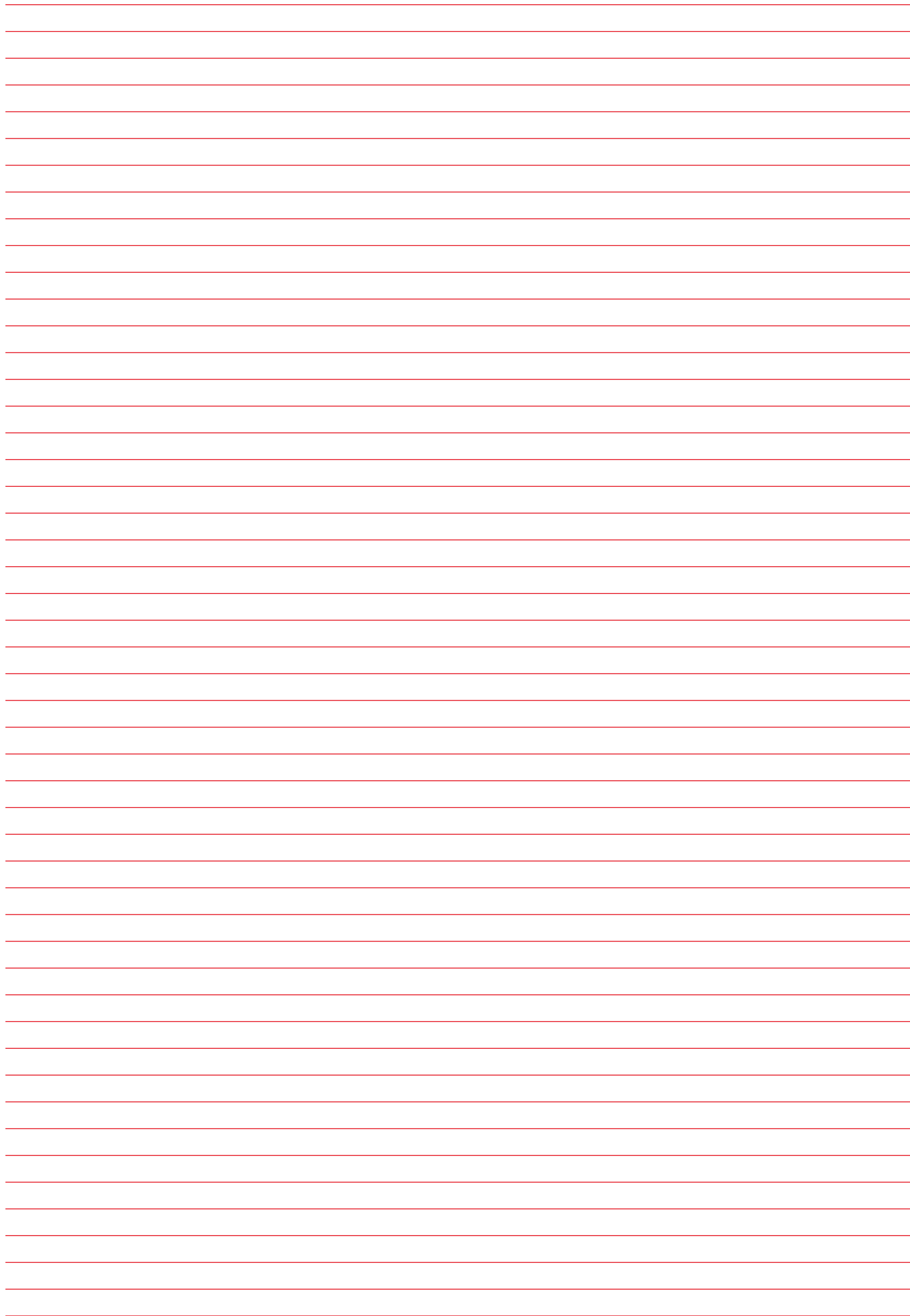
Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kas viktoriin oli keeruline? Kas üllatusid millegi üle, mida ei olnud oodanud?
- Mida need numbrid meie jaoks tähendavad? Kuidas see meie lihatarbimist mõjutab (nii isiklikus plaanis kui üldisemalt riigitasemel)? Millised on põhilised väljakutsed, mida oskame välja tuua? Kas inimesed on nendega kursis?

IDEID JUHENDAJALE

- Kui osalejaid on vähe, võib ülesannet teha individuaalselt või paaris.
- Suuna arutelu, küsides keskkonna, sotsiaalse või majandusliku mõõtmega seotud küsimusi. Arutelu võib ka keskenduda ainult ühele kolmest mõõtmest.

Viktoriin "Mis on hamburgeri taga?"

1. Mitu kilogrammi kanaliha tarbitakse inimese kohta aastas...

a. Ameerika Ühendriikides?

1. 2,4 kg
2. 15,6 kg
3. 23,6 kg
4. 50,1 kg

b. Euroopa Liidus?

1. 2,4 kg
2. 15,6 kg
3. 23,6 kg
4. 50,1 kg

c. Indias?

1. 2,4 kg
2. 15,6 kg
3. 23,6 kg
4. 50,1 kg

2. JBS on maailma suurim toidu töötlemise ettevõte.

a. Kus ettevõtte asub?

1. Ameerika Ühendriikides
2. Hiinas
3. Brasiilias
4. Taanis

b. Kui suur on ettevõtte müügitulu (aastas, USD)?

1. 8,2 miljardit dollarit
2. 13,5 miljardit dollarit
3. 32,5 miljardit dollarit
4. 38,7 miljardit dollarit

3. Järjest suureneva industrialiseerimisega lihatootmises eraldub loomasööda tootmine üha enam loomakasvatusest. Miks see probleemiks on?

1. Loomasööda transportimiseks loomadeni on pikk tee.
2. Sõnnikut ei ole võimalik kasutada põldude väetamiseks ning selle asemel sõltutakse kunstlikest väetistest.
3. Loomi söödetakse kunstlikult toodetud söödaga, mis ei ole eriti tervislik.
4. Loomadele ei pruugi meeldida loomasööt, mida nad saavad.

4. Kui palju maad kulub loomakasvatuses liha tootmiseks järgmiste roogade tarbeks:

a. Üks portsjon seapraadi?

1. 1,15 m²
2. 2,26 m²
3. 3,12 m²
4. 3,61 m²

b. Üks hamburger?

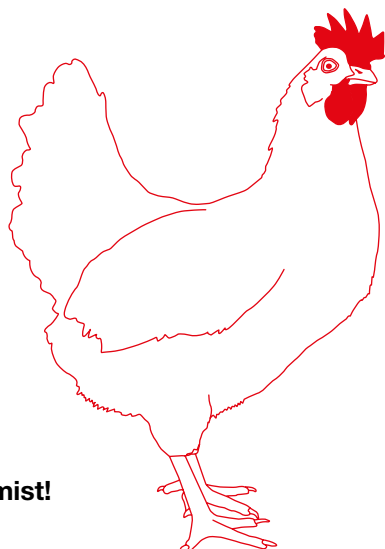
1. 1,15 m²
2. 2,26 m²
3. 3,12 m²
4. 3,61 m²

c. Üks grillvorst?

1. 1,15 m²
2. 2,26 m²
3. 3,12 m²
4. 3,61 m²

5. Mis on kõige enam levinud veisetõug maailmas?

1. holsteini-friisi piimaveis
2. ayrshire'i piimaveis
3. anguse must lihaveis
4. šveitsi pruun lihaveis

Head nuputamist!

Vastused "Mis on hamburgeri taga?"

1. Mitu kilogrammi kanaliha tarbitakse inimese kohta aastas...

a. Ameerika Ühendriikides?

1. 2,4 kg
2. 15,6 kg
3. 23,6 kg
4. **50,1 kg**

b. Euroopa Liidus?

1. 2,4 kg
2. 15,6 kg
3. **23,6 kg (keskmiselt)**
4. 50,1 kg

c. Indias?

1. **2,4 kg**
2. 15,6 kg
3. 23,6 kg
4. 50,1 kg

2. JBS on maailma suurim toidu töötlemise ettevõte.

a. Kus ettevõtte asub?

1. Ameerika Ühendriikides
2. Hiinas
3. **Brasiilias**
4. Taanis

b. Kui suur on ettevõtte müügitulu (aastas, USD)?

1. 8,2 miljardit dollarit
2. 13,5 miljardit dollarit
3. 32,5 miljardit dollarit
4. **38,7 miljardit dollarit**

JBS asutati 1953. aastal. Lisaks on ettevõttel suurim lihunikuvõimekus. Hiljuti omandas JBS USA ettevõtte Smithfield Foodsi veiseäri ning Brasiilia ettevõtte Malfrig linnuliha- ning sealihatootmise.

3. Järjest suureneva industrialiseerimisega lihatootmises eraldub loomasööda tootmine üha enam loomakasvatusest. Miks see probleemiks on?

1. Loomasööda transportimiseks loomadeni on pikk tee.
2. **Sõnnikut ei ole võimalik kasutada põldude väetamiseks ning selle asemel sõl-
tutakse kunstlikest väetistest.**
3. Loomi söödetakse kunstlikult toodetud söödaga, mis ei ole eriti tervislik.
4. Loomadele ei pruugi meeldida loomasööt, mida nad saavad.

4. Kui palju maad kulub loomakasvatuses liha tootmiseks järgmiste roogade tarbeks:

a. Üks portsjon seapraadi?

1. 1,15 m²
2. 2,26 m²
3. **3,12 m²**
4. 3,61 m²

b. Üks hamburger?

1. 1,15 m²
2. 2,26 m²
3. 3,12 m²
4. **3,61 m²**

c. Üks grillvorst?

1. 1,15 m²
2. **2,26 m²**
3. 3,12 m²
4. 3,61 m²

5. Mis on kõige enam levinud veisetõug maailmas?

1. **holsteini-fríisi piimaveis**

2. ayrshire'i piimaveis
3. anguse must lihaveis
4. šveitsi pruun lihaveis

III OSA

Süvenemine

Infograafik “1 kg liha”

ÜLEVAADE

Ülesande käigus loovad osalejad infograafikud, et visualiseerida vajalik teravilja ning vee kogus erinevat tüüpi liha tootmisel.

EESMÄRGID

- visualiseerida loominguksel teel erinevate lihatüüpide tootmiseks vajaliku teravilja ning vee hulk

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
40 minutit	10–30 inimest	12+

RUUM

- piisavalt suur kolmele töötoale ning sobilik vee ja teraviljaga toimetamiseks

VARUSTUS

- kausid ja teravili
- topsid ja vesi pudelites
- arengukompass
- sildid erinevate lihatüüpidega: “1 kg kanaliha”, “1 kg sealih”, “1 kg veiseliha”
- tööleht kontrollandmetega

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista ette kolm erinevat töötuba, igaüks varustatud piisavas koguses kausside, teravilja, topside ning veega. Varusta iga töötuba ühe sildiga. Valmista ette koopiad arengukompassist (vt lk 7) või kujunda tahvlile üks suur kompass arutelu jaoks. Veendu, et **kontrollandmed** on käepärast.

JUHISED

1. Selgita rühmale ülesande eesmärki visualiseerida, kui palju teravilja ning vett erinevad loomad vajavad. Jaga osalejad kolme rühma ning suuna iga rühm ühe töötoa juurde. Palu rühmadel täita kausid teraviljaga ning topsid veega sellises koguses, mis nad arvavad, et kulub 1 kg liha tootmiseks. 1 kausitais võrdub 1 kilogrammi teraviljaga ning 1 topsitais 1000 liitri veega.
2. Kui ülesanne on sooritatud, vaadeldge teiste rühmade koostatud infograafikuid. Arutlege ning korrigeerige vajadusel graafikuid. Kui arvatakse, et õige tulemus on saavutatud, tee teatavaks kontrollandmed ning palu ühel vabatahtlikul infograafikud õigeks sättida.
3. Seejärel arutlege arengukompassi abil, mida need graafikud tähendavad – millised on osalejate meelest mõjud keskkonnale, ühiskonnale, majandusele? Mida arvatakse jõustruktuuridest lihatööstuse taga?

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Mida andmed meile ütlevad? Kas ainult numbritest piisab? Mis aitas Sul aru saada tegelikust sõnumist?
- Mis oli ülesande juures kõige üllatavam?
- Kui selline informatsioon oleks laiemalt teada, kuidas Sinu arvates see mõjutaks inimeste toitumisharjumusi?

IDEID JUHENDAJALE

- Veendu, et kasutatav ruum sobib veega toimetamiseks – ülesande võib läbi viia ka välitingimustes.
- Kui arengukompass on uus tööriist, võta natuke aega selgitamiseks, kuidas seda arutelus kasutada.

III OSA

Süvenemine

Rollimäng “Kinnisvaratehing”

ÜLEVAADE

Ülesande käigus kehastuvad osalejad erinevatesse rollidesse (väiketalunik, valitsus, suurtootja) ning kogevad läbirääkimisi maa üle, millel plaanitakse soja masstootmist.

EESMÄRGID

- uurida erinevate huvirühmade seisukohti seoses kinnisvaratehingutega
- mõista maa omandamise erinevaid mõõtmeid ning mõju lihatööstuse kontekstis

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
40 minutit	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- rollikirjeldused
- märkmepaber ja kirjutusvahendid

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista ette **rollikirjeldused**, nii et igale osalejale jätkub üks koopia.

JUHISED

- Jaga osalejad kolme rühma ning selgita neile, et nad kehastuvad erinevateks tegelaskujudeks väljamõeldud riigis, kus loomasööda (nt soja ja mais) eksport on suurenemas. Suurtootja soovib kohalikult valitsuselt omandada odavat maad, et teha sellest suur sojaistandus. Jaga igale rühmale komplekt rollikirjeldusi ning jäta lugemiseks aega 5 minutit. Seejärel on rühmadel 10 minutit aega aruteluks ning võtmeargumentide ülesmärkimiseks.
- Palu suurtootjal alustada läbirääkimisi valitsusega, nii et mõlemal on võimalik argumente esitada ning arutleda. Seejärel palu suurtootjal läheneda väiketalunikele. Kõigil peab olema võimalus oma argumente esitada ning arutelu eesmärgiks on jõuda kokkuleppele, mis rahuldab kõiki pooli.
- Kui olete jõudnud kokkuleppele, aita osalejatel rollist välja tulla. **Kuidas end tundsid? Kas suutsid end rolliga identifitseerida? Kuidas võinuks sarnane situatsioon päris elus välja näha? Mis oleks olnud teisiti? Kas oskad välja tuua sarnase juhtumi oma kogukonnas? Kas kodanikud ümberringi reageerisid kuidagi? Kuidas on lugu seotud meie lihatarbimisega?**

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega.

Maa omandamine on lihatööstuses kriitilise tähtsusega protsess, millest me ei pruugi liha süües teadlikud olla. Et loomi on tarvis intensiivselt toita, omandavad suurtootjad üha enam maad söödateravilja kasvatamiseks. Kasuminäljas pöörduakse tihti kaugemate ja odavamate piirkondade juurde, ostetakse või renditakse valitsuselt maa ning kasvatatakse seal suuri monokultuure. Väiketalunikud tõugatakse kõrvale või sunnitakse oma maid müüma. Monokultuuridega kaasneb palju edasisi probleeme, nagu taime- ja putukamürkide intensiivne kasutamine, mulla viljakuse vähenemine ning liigirikkkuse kadumine. Alusta küsimustega:

- Kuidas end rollis tundsid?
- Kas tundsid, et sind võeti teiste poolt kuulda? Kas suutsid oma seisukohta kaitsta?
- Mida arvad jõustruktuuridest? Kellel peaks olema õigus maa üle otsustada?
- Millised mehhanismid oleksid kohaliku kogukonna jaoks kasulikud?
- Kelle huvide eest seistakse?
- Kas on silma jäänud sarnased (või väiksemaid) tehingud? Millised olid reaktsioonid?

IDEID JUHENDAJALE

- Samaaegselt võib pidada mitmed läbirääkimised kolmeliikmelistes rühmades, jagades seejärel kogemust.

III OSA

Süvenemine

Meediamäng “GMO uudised”

ÜLEVAADE

Ülesande käigus valmib uudistesaaide, mis läheb eetrisse “Kogukonna õhtustes uudistes”, tuues esile geneetiliselt muundatud organismide (GMO-de) eelised ning ohud.

EESMÄRGID

- õppida GMO-de kohta ning uurida, kuidas nad meie tervisele mõjuvad
- suhestuda eelarvamustega meedias ning avalikus teabes

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
1 tund	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- infoleht “GMO-d ja lihatööstus”
- silt kirjaga “Kogukonna õhtused uudised”
- laud ja tume laualina

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista ette koopiad **infolehest** ning korralda ruum nii, et see meenutaks telestuudiot. Sõltuvalt osalejatest võib ettevalmistusele läheneda väga loominguliselt.

JUHISED

1. Jaga osalejad kaheks rühmaks (kui osalejaid on rohkem, võib jagada neljaks). Palu mõlemal rühmal läbi töötada **infoleht** “GMO-d ja lihatööstus” – üks rühm saab eesmärgiks koostada uudisloog GMO-de eelistest ning teine riskidest, mõlemad lood lähevad eetrisse “Kogukonna õhtustes uudistes”. Jäta uudiste ettevalmistamiseks ning harjutamiseks aega 30 minutit. Kumbki rühm peaks valima ühe inimese reporteriks ning soovi korral võiksid olla kättesaadaval ka erinevad käsitöövahendid, mida saadete ettevalmistamisel kasutada.
2. Seadke püsti laud tumeda laualinaga, kujundades nii telestuudio. Paigutage laua ette silt kirjaga “Kogukonna õhtused uudised” ning dekoreerige stuudio soovikohaselt. Juhendajana võid ise võtta uudisteankru rolli, kes välkuudisloog GMO-de kohta sisse juhatab ning seejärel sõnajärje ühe rühma reporterile üle annab. Ülejäänud osalejatel on võimalus publikuna pealt vaadata.
3. Kui ka teine rühm on saanud võimaluse oma uudislugu ette kanda, jätkake tagasiside aruteluga: **mis meeldis? Mis oli erinev? Kumb pool oli usutavam?** Arutlege selle üle, kuidas meediat jääb kõlama tihti ainult üks pool loost ning mis on informatsiooni valikuga seoses kaalul.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Kuidas meeldis loost seda poolt esitleda?
- Mis Sind üllatas?
- Kes oleks Sinu arvates huvitatud ühe või teise poole eetrisseminekust?
- Kas suudad välja tuua mõne näite, mil meedialugu oli kallutatud? Kelle huvide eest see seisib?
- Kumb oleks tõenäolisem versioon päris televisioonis? Miks?
- Mida Sa ise arvad GMO-dest ning GMO-de abil toodetud liha tarbimisest?
- Mida ülesandest õppisid?

IDEID JUHENDAJALE

- Sõltuvalt osalejate arvust võib moodustada neli rühma – kaks rühma töötaksid eeliste ning kaks rühma riskidega.

INFOLEHT “GMO-d ja lihatööstus”¹

Loomade massiiviline kasvatamine Euroopa Liidus sõltub suurel määral nende söötmisest sojaubadega, eriti aga geneetiliselt muundatud (GM) sojaga. Geneetilise muundamise positiivne efekt seisneb selles, et sojataim muutub resistentseks glüfosaadile – laialdaselt kasutatavale taimemürgile, mis tapab põllul iga taime, välja arvatud juhul, kui taim on geneetiliselt sellele resistentseks muundatud.

Glüfosaat on maailmas enimmüüdud keemiline herbitsiid, mille patenteeris Ameerika Ühendriikide ettevõtte Monsanto 1970. aastatel ning mida turustati nime all Roundup. Monsanto on maailma suurim seemnetootja, mis toodab enam kui poole maailma glüfosaadist. 2011. aastal moodustas see aine 27 protsenti ettevõtte kasumist. [...] Monsanto tõi turule ka Roundup Ready GM kultuurid, mis olid glüfosaadile resistentseks. Lubades lihtsalt kontrollitavat umbrohutõrjet, julgustas Monsanto põlluharijaid, kes kasvasid Roundupiga kohastunud soja, maisi ja suhkrupeedi, ostma sama ettevõtte vastavat herbitsiidi.

Glüfosaadile resistentseks sojaoad on maailma enimmüüduim GM kultuur. Tänapäeval on umbes 85 protsenti maailmas kasvatatavast GM kultuurist herbitsiididele resistentseks, millest suurem osa on variatsioonid Monsanto Roundup Ready kultuuridest. 2012. aastal oli peaaegu pool maailmas kasvatatavast GM kultuuridest Roundup Ready sojaoad. Glüfosaadile resistentseid sojaube, mida kasvatatakse Lõuna- ja Põhja-Ameerikas ligi 85 miljonil hektaril maal ning mida eksporditakse põhiliselt Hiinasse ja Euroopa Liitu, kasutatakse intensiivses loomakasvatuses lindude, sigade ning veiste söötmiseks. Mõõdahilimisvõimalus Euroopa Liidu seadusandluses, mis reguleerib GMO-de märgistamist, võimaldab liha, piimatooteid ning mune, mis on toodetud GM loomasööda abil, müüa ilma vastava märgiseta.

Miks peaksid lihasööjad muretsema? Glüfosaadi jääkained võivad väikestes kogustes sisalduda loomsetes toiduainetes, mida inimesed tarbivad, ning nende ainete kahjutuse suhtes tervisele on üha enam kahtlusi. Probleem seisneb selles, et glüfosaat on süsteemne taimemürk, mis tähendab seda, et see liigub läbi taime lehtedesse, viljadesse ja seemnetesse. Seda ei ole võimalik maha pesta ning see ei hävi ka kuumutamisel. Glüfosaadi jääkained säilivad toidus või söödas stabiilsena aasta või kauemgi, isegi siis, kui see on külmutatud, kuivatatud või töödeldud.

See tähendab, et loomad, keda söödetakse GM sojaga, söövad sisse suurtes kogustes glüfosaadi jääkaineid. Uuringute andmetel võivad loomade, keda söödetakse lubatud kogust glüfosaati sisaldava söödaga, piim või munad, aga ka maks ja neerud sisaldada väikestes kogustes jääkaineid. Euroopa Toiduohutusamet (ingl k *European Food Safety Authority* ehk EFSA) plaanib uurida glüfosaadi jääkainete sisaldust loomsetes toiduainetes, sh lihas, sest arvestades glüfosaadi laialdast kasutamist söödakultuurides, “on tõenäoline märkimisväärne glüfosaadisaldus loomade organismis [...], mille tulemuseks on edasi kantud jääkained loomset päritolu toidus,” on märkinud EFSA.

Ameerika Ühendriikide Keskkonnakaitseamet (ingl k *Environmental Protection Agency* ehk EPA) suurendas 1996. aastal glüfosaadi jääkainete sisalduse seaduslikku piiri sojaubades 0,1 milligrammilt kilogrammi kohta 20 milligrammini kilogrammi kohta, millest hiljem sai rahvusvaheline maksimaalne jääkainete tase. See muudatus tehti esimesel aastal, mil GM kultuure kasvatati. Tõendite põhjal säilib 1 protsent glüfosaati kehas pärast kokkupuudet 1 nädala. Et glüfosaati kasutatakse väga laialdaselt, puutub suurem osa inimesi sellega kokku regulaarselt, kuid glüfosaadi mõjusid inimesele ehk aine pikaajalist manustamist väikestes kogustes ei ole kunagi uuritud. Täna ei ole Euroopa Liidus teostatud ka ametlikku kontrolli glüfosaadi jääkainete üle imporditud GM sojaubades.

(Vaata GMOde kohta Maailmakooli filmikogust film “Bullshit”)

1. Allikas: *Meat Atlas: Facts and figures about the animals we eat*. Heinrich Böll Stiftung, Friends of the Earth Europe, 2014. Lk 38–39.

III OSA

Süvenemine

Jutusaade “Väiketalunikud vs suurtootjad”

ÜLEVAADE

Ülesande käigus etendavad osalejad jutusaadet, esitades erinevaid huvirühmi ülemaailmses lihatööstuses. Jutusaade loob võimaluse alustada arutelu väga erinevatelt seisukohtadelt, tuues esile erinevad huvid, riskid, eelised ning potentsiaalsed lahendused.

EESMÄRGID

- luua ülevaade erinevatest seisukohtadest ülemaailmses lihatööstuses ning mõtestada neid erinevatest vaatenurkadest
- tekitada ideid edasisteks lahendusteks ning asjade käiguks lihatööstuses

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
40 minutit	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- rollikirjeldused

ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Valmista vastavalt osalejate arvule ette **rollikirjeldused**. Paiguta poolsõõrikujuliselt kuus tooli, nii et tekiks jutusaate jaoks sobiv telestuudio.

JUHISED

1. Jaga osalejad kuueks rühmaks – iga rühm saab ühe rolli. Palu kõigil oma rollikirjeldus läbi lugeda ning valmistada ette põhilised seisukohad ja argumendid.
2. Jutusaate esimene voor algab ühe osalejaga igast rühmast. Jutusaate juhi roll on küsimuste abil arutelu juhtida ning nii saatekülalised kui publik on oodatud arutelus aktiivselt kaasa lööma.
3. Kui kõik esialgsed saatekülalised on mõned korrad rääkida saanud, vahetatakse seltskond välja teiste rühmaliikmete poolt samu rolle jätkama ning arutelu jätkub sealt, kus enne pooleli jäi niikaua, kuni kõik on saanud võimaluse rääkida ning oma arvamust avaldada.

ARUTELU JA TAGASISIDE

Tagasiside arutelu ülesande ning tulemuste kohta on üldjuhul hea läbi viia ringis, varudes piisavalt aega. Alusta küsimustega:

- Mis oli Sinu jaoks üllatav?
- Mis oli kõige raskem?
- Milline seiskoht oli kõige veenvam?
- Kas usud, et suutsid end oma rollis kuuldavaks teha? Kas suutsid arutelu oma argumentidega mõjutada?
- Kuidas selline arutelu päris elus läheks?
- Mis oleks Sinu arvates hea lahendus edasiseks arenguks lihatööstuses?

IDEID JUHENDAJALE

- Julgusta osalejaid lisarolle välja pakkuma ning esitage ka neid.
- Rühm, kes esitavad tarbijate rolli, võivad lihtsalt enda isiklike seiskohti esitada.

ROLLIKIRJELDUSED

EUROOPA MAHETALUPIDAJA

Teil on väike mahetalu – kasvatate köögivilju, kanu ja piimaveiseid. Teie loomad söövad oma karjamaal ning neid söödetakse geneetiliselt muundamata söödaga. Usute sellesse, et kvaliteetseima ning tarbija jaoks tervislikuima toodangu saavutamiseks on oluline jääda looduslähedaseks. Teie esimene prioriteet on seista hea kvaliteedi eest, millel on aga oma hind. Teie tooted on kallimad, kui tavalised põllumajandussaadused, kuid püüate keskenduda eelkõige kohalikule turule.

SUUR EUROOPA LIHATOOTJA

Teie toodate väga suurtes kogustes kana- ning sealiha, mida ekspordite üle kogu Euroopa Liidu, aga ka välja-poole Euroopa Liitu. Teie huvides on odav loomasööt, mis toetub suuresti geneetiliselt muundatud sojale, kuid kuna ükski seadus ei käsi liha vastavalt märgistada, ei tea teie kliendid sellest. Teie ärile on väga kasulikud ka Euroopa Liidu toetused, mistõttu on tootmise hind veelgi madalam. Ülearuse liha – nt kanatiivad – saadate Aafrikasse, vastasel korral peaksite maksma nende ohutu likvideerimise eest. Teie suurimaks konkurendiks hetkel on Hiina ja Brasiilia, kuid loodate säilitada sama tugeva positsiooni, nagu hetkel on.

VÄIKE GHANA KANAKASVATAJA

Teie perekonnale kuulub väike kanafarm Ghana väikelinnas. Aastate jooksul on teil õnnestunud kanda kinnitada ning müüa kohalikul turul üsna hea kogus kanaliha. Viimasel ajal on hakanud odav Euroopa importtoodang hindu oluliselt alla tõmbama ning te ei ole enam võimelised kohalikul turul konkureerima.

SUUR HIINA LIHATOOTJA

Teie lihatootmisettevõtte on viimased viis aastat jõudsalt kasvanud. Teil on läinud korda omandada nii Hiinas kui Ameerika Ühendriikides palju tootmisüksusi ning ehitada mainet usaldusväärse tarnijana üha kasvava arvu kiirtoidurestoranide jaoks üle kogu Hiina. Ekspordite lihatooteid ka ülemaailmselt. Teie loomasööt pärineb põhiliselt Brasiiliast ning Argentinast. Olgugi, et sellega kaasnevad tagajärjed keskkonna jaoks, olete veendunud, et lihatööstuse industrialiseerimine on kindel tulevikusuund.

EUROOPA TARBIIJA

Tarbijana hoolite tervislikust ja puhtast toidust. Olete hiljuti kuulnud geneetiliselt muundatud sojast ning teistest loomasöötadest ning jääkainetest lihas. Nüüd soovite võimalusel süüa ainult mahetoodangut. Samuti olete väga skeptiline antibiootikumide kasutamisel liha tootmiseks. Paljud teie sõbrad on taimetoitlased ning usute, et ainus viis saavutada jätkusuutlikum eluviis ning päästa meie planeet, on vähendada lihatarbimist, nõudes kohalikku mahetoodangut.

JUTUSAATE JUHT

Teie eesmärgiks on julgustada saatekülalisi arutlema ning argumenteerima. Siin on mõned küsimused vestluse alustamiseks:

- Mis on teie arvamus järjest suurenevast korporatiivsusest lihatööstuses? Kas sellega kaasnevad riskid?
- Kuidas on lugu geneetiliselt muundatud kultuuridega? Kuidas antibiootikumidega?
- Kuidas tegelete keskkonnaprobleemidega?
- Kuidas rahuldate tarbijate vajadusi?
- Miks ei osta kõik tarbijad mahetoodetud liha?
- Kuidas oleks võimalik kaitsta Ghana kanapidajaid?

IV OSA

Tegutse

Arutelu “Kuidas edasi?”

ÜLEVAADE

Ülesanne ärgitab osalejaid mõtlema väljakutsete lahendamisele oma tegevuse ja aktiivsuse kaudu.

EESMÄRGID

- mõelda lahendusi, mis aitaksid harjutustes ette tulnud probleeme lahendada
- arutada isikliku panuse ja vastutuse üle

AEG	OSALEJATE ARV	VANUS
Harjutust on võimalik viia läbi lühidalt või arutada teema üle pikemalt. Lõpetuseks on soovitatav teha kokkuvõtte välja pakutud lahendustest, et noored ei tunneks end nõutuna suurte väljakutsete ees.	10–30 inimest	12+

VARUSTUS

- tegevuskaardid
- värvilised post-it paberid/valge paber
- markerid

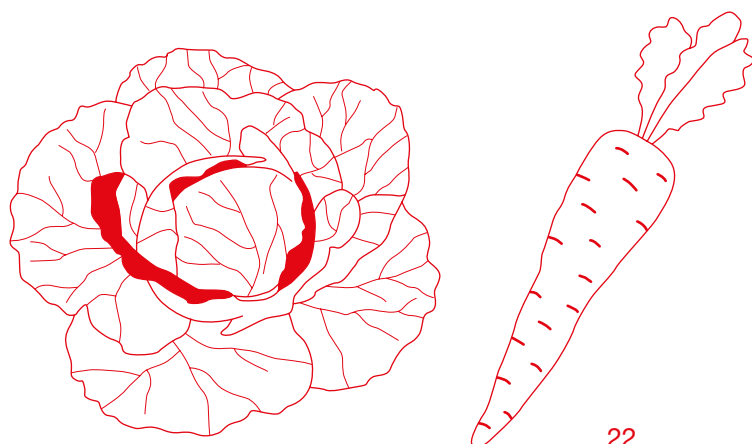
ÜLESANDE KÄIK

ETTEVALMISTUS

Varusta end vajalike vahenditega.

JUHISED

1. Jaga osalejad kahte väiksemasse rühma ning anna igale rühmale komplekt tegevuskaarte, post-it või valget paberit ning markereid.
2. Palu mõlemal rühmal tutvuda tegevuskaartide sisuga ning arutada neid rühmas. Palu osalejatel kirjutada paberitele nii palju uusi tegutsemisvõimalusi, kui nad suudavad mõelda lisaks neile, mis kaartide peal on. Kaartidele on teretulnud ka need tegutsemisvõimalused, mida osalejad juba praegu teevad, ning millega soovivad jätkata. See aitab esile tõsta ja väärtustada näiteks seda, kuidas nad juba on vastutustundlikud tarbijad, aktiivsed teemade tõstatajad jms.
3. Palu mõlemal grupil panna tegevused paremusjärjekorda. Alternatiivina saab vanemate noorte rühmade proovida 2d jaotust, kus ühel teljel on tegevuse mõju ulatus ja teisel on hind/panuse suurus, et seda tegevust ellu viia.
4. Vaadake koos kõigi osalejatega mõlema grupi tegevuste paremusjärjekorda. Leidke, kas gruppide vahel on sarnasusi/erinevusi.
5. Arutage grupis: Mida oleksite ise valmis tegema? Millist tegevust on kõige kergem/raskem teha? Miks?
6. Kui on aega ja huvi, koostage täpsem tegevusplaan. Abi selleks leiate nt. **Maailmakodanikuks!** materjalist, mis on vabalt kättesaadav [maailmakool.ee](http://www.maailmakool.ee/) -portaalist <http://www.maailmakool.ee/meetodid/maailmakodanikuks/>

NÄIDISTEgevustena võid osalejate jaoks välja tuua järgmisi samme

A. Kui tahad teha vähemalt midagi

- Taimetoit on kasulik nii kliimale, loomadele, nälga kannatavatele inimestele kui ka Sinu enda tervisele. Söö taimetoitu vähemalt kord nädalas. Teistel toidukordadel soosi kodumaist kana, kala ja ulukiliha. Uuri täpselt, mida sööd (nt mis tähendusega märgistusi pakenditel kasutatakse)!

B. Kui tahad teha natuke rohkem

- Söö taimetoitu üks päev nädalas. Uuri, kas ka teie kooli söökla teeks ühe taimetoidupäeva nädalas.

C. Kui tahad teha võimalikult palju

- Hakka taimetoitlaseks. Loe, kuidas süüa tervislikult ning tarbida võimalikult vähe liha või olla taimetoitlane: <http://www.toitumine.ee>

Tee kampaania taimetoidu poolt.

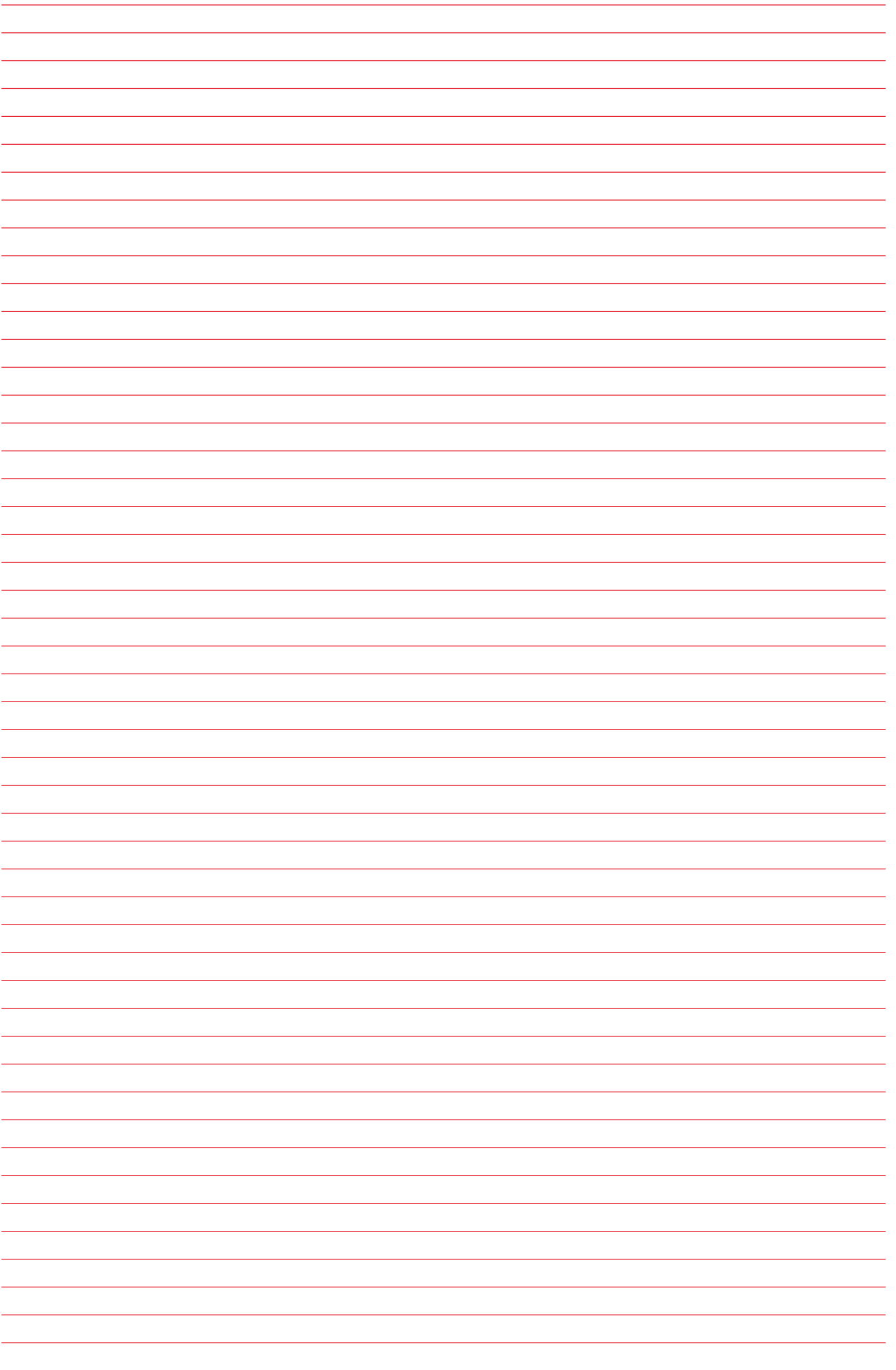
Uuri, kuidas saaksid jätkusuutlikumalt toituda.

KAS TEADSID?

Ajakiri *National Geographic* on 2014. aasta kevadest alustanud artiklisarjaga, mis tutvustab, kuidas toita 2050. aastaks 2 miljardit inimest rohkem, ilma planeeti koormamata. Vaata lisaks: www.natgeofood.com

TEGEVUSKAARDID

<p>Parim tegevus on lobitöö kellegi võimupositsioonil oleva inimese suunal. Nt kirja või e-kirja kirjutamine, petitsiooni kogumine ja edastamine, arvamusküsitluse korraldamine ja selle tulemuste esitamine jne. Tegevus võib olla suunatud nt koolijuhile, rahvasaadikule, linnaametnikule, ettevõtjale.</p>	<p>Parim tegevus on leida organisatsioon, kes selle teemaga tegeleb ning võtta osa nende kohalikust, riigiülesest või globaalsest kampaaniast.</p>	<p>Parim tegevus on teha näidend sellest, kuidas mingi teema mõjutab inimesi ning esitada seda nt. koolis, noortekeskuses, huvikeskuses, ostukeskuses...</p>
<p>Parim tegevus on kutsuda keegi kooli, noortekeskusesse rääkima teemast või korraldada avalik debatt antud teemal.</p>	<p>Parim tegevus on teha lendleht või poster teemast ning panna see esile kooli, noortekeskusesse, ostukeskusesse või jagada sotsiaalvõrgustikes.</p>	<p>Parim tegevus on teha erinevaid tarbimisvalikuid oma elus põhinedes sellele, mis oled õppinud teema kohta. Nt muutusi selles mida sööd/jood või millele oma raha kulutad. Teised inimesed märkavad ja jälgivad Sinu eeskujut.</p>
<p>Parim tegevus on teha video, audio või pildiesitus ning jagada seda sotsiaalvõrgustikes, selleks et inimesed tunneksid huvi teema vastu ja hakkaksid sellest rääkima.</p>	<p>Parim tegevus on koguda raha ja annetada see heategevusorganisatsioonile, kes tegeleb vastava teemaga.</p>	<p>Parim tegevus on püüda saada teema meediasse nt rääkida kohalikus raadios, kutsuda ajakirjanikke üritustele, kirjutada arvamuskirjatuid artikleid jne.</p>

VÖRGULEHEKÜLJED

- <http://www.foeeurope.org/meat-atlas>
- <https://www.oxfam.org.au/grow/>
- <http://www.fao.org/ag/againfo/themes/en/meat/home.html>
- <http://www.fi.ruokaopas>

Väljaanne on valminud tänu projektile Maailma noored! (inglise keeles *Youth of the World! Mainstreaming Global Awareness in Youth Work*), mida toetab Euroopa Komisjon aastatel 2013–2016. Projekti viib läbi Eestis MTÜ Mondo ja kaasrahastab Eesti Välisministeerium.

Tekstide autor:

Kerstin Wittig Fergeson

Rahvusvahelise töö koordinaator:

Emil Metodiev

Tõlge inglise keelest:

Kristel Lepik

Toimetajad:

Kristi Jüristo, Johanna Helin, Irma Mets

Konsultant:

Uku Visnapuu

Kujundus:

Triinu Tulva

ISBN: 978-9949-33-960-0

